

LESZEK SOSNOWSKI

A HÁROM TENGER KEZDEMÉNYEZÉS*

Amikor ma Közép-Európa biztonságáról beszélünk, egy pillanatra sem szabad megfeledkeznünk arról, ami a múltban biztonságunk elvesztéséhez vezetett. Arról, hogy milyen nemzetközi helyzet vezetett odáig, hogy még az olyan nagy nemzetek is, mint a lengyel és a magyar, hosszú évekre rabsorsra jutottak. A különböző veszélyeknek (fenyegetettségnek) mindig ellenállhatunk, de csak akkor, ha elég korán vesszük észre őket, és elég korán megteszünk a megfelelő ellenintézkedéseket. Meg kell tanulnunk, hogy már akkor felismerjük a bukáshoz vezető folyamatokat, amikor még úgy tűnik, minden rendben van. Óriási politikai hibába esünk és nemzetünket is szerencsétlenségbe sodorjuk, ha csak akkor kezdünk el beszélni valaminek a válságáról vagy alkonyáról, amikor azt már mindenki tapasztalja. Ne feledjük, hogy a bukáshoz vezető út már a látszólagos csúcson megkezdődhet, amely valójában hosszantartó negatív változásokat takarhat. Ezt a kérdéskört alaposan körüljárta Krzysztof Szczerski professzor, a nemzetközi politika kiváló szakembere, Andrzej Duda köztársasági elnök hivatalának vezetője *Az európai utópia* című könyvében, amely magyar fordításban is megjelent.¹

Az az eszme, miszerint a közép-európai országoknak az Adriától és a Fekete-tengertől, sőt akár az Égei-tengertől a Baltikumig erős szervezetbe kell tömörülniük, már az első világháború vége felé megjelent Józef Piłsudski körében. Tengerköznek, *Intermariumnak* nevezték el,² ma azonban a Három Tenger (*Trimarium*) név az elterjedtebb. Az 1919-es és 1920-as bolsevik támadás nyomán nemcsak Lengyelország vagy Közép-Európa, hanem Nyugat-Európa országai, összesen vagy egy tucatnyi állam is elveszthette volna függetlenségét – mert ez volt az akkori szovjet hatalom célja. A százhuszonhárom éves idegen uralom után villámgyorsan újjászülető lengyel hadsereg egymillió katonája Józef Piłsudski vezetésével Varsó elővárosainál tartóztatta fel a támadást. Ehhez, mint tudjuk, magyar lőszeresek milliói segítettek hoz-

* Az előadás eredetileg a 30. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban hangzott volna el.

¹ SZCZERSKI, Krzysztof: *Utopia Europejska. Kryzys integracji i polska inicjatywa naprawy*, Biały Kruk, 2017, magyarul: SZCZERSKI, Krzysztof: *Az európai utópia*, Felczak-könyvek sorozat, Rézsong Kiadó, Göd, 2018.

² Az *Intermarium* együttműködéséről L.: <<http://vitapolitika.hu/cikkek/intermarium-egyuttmukodes>> (letöltve: 2019. 07. 13.).

zá – a lengyel hadsereget ugyanis drámai lőszerhiány jellemezte. A lengyel hazafiak ma is hálával tekintenek Teleki Pál miniszterelnökre, aki az utolsó pillanatban ingyen, sőt, saját költségére küldött a hadban álló Lengyelországnak Románián keresztül 48 millió Mauser- és 13 millió Mannlicher-töltényt, tüzérségi löszereket, harmincezer Mauser lőfegyvert és több millió cserealatrészt, 440 táborigénykályhát és 80 táborigénykemencét. A birodalmi törekvéseket Közép-Európa visszaverte, ám korántsem egyszer s mindenkorra.

Az alatt a 19 év alatt, amelyet Közép-Európa a bolsevik támadás visszaverése után békében megélhetett, különböző szövetségi tervek születtek a térségben. Lengyelországban a legismertebb az a koncepció, amelyet Harmadik Európának is neveztek, s amelyet a harmincas évek közepén dolgozott ki József Beck külügyminiszter.³ Neve onnan származott, hogy az akkori Európa két táborra oszlott, a nyugati demokratikus államokéra és a kommunistaellenes nagyhatalmakéra. Ez utóbbit a Japánnal is szövetséges Németország és Olaszország alkotta. Köztük és a Szovjetunió között azonban Skandináviától a Balkán-félszigetig ott húzódott azoknak az államoknak a sora, amelyek távol kívánták magukat tartani az egyre mélyülő konfliktustól.

A *Tengerköz* eszméje ma újult erővel kelt ismét életre, és bár évtizedek teltek el azóta, mit sem veszített aktualitásából. Sőt, az utóbbi évek eseményei azt mutatják, hogy korszerű formájában külpolitikánk egyik legfontosabb elveként kell hogy visszatérjen.

Akkor tizenhárom állam: Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Csehszlovákia, Ausztria, Magyarország, Románia, Jugoszlávia, Albánia, Bulgária és Görögország sorsáról volt szó. Ausztria végül kiesett, mert belviszály áldozatává vált és az Anschluss fenyegette; a varsói kormány pedig a totális német befolyás területének tekintette. Csehszlovákia sem vált az *Intermarium* részévé, mert 1935 májusában a Szovjetunió szövetségese lett, vagyis felmondta a közép-európai államok ki nem mondott szolidaritási egyezményét. A *Tengerköz-elmélet* varsói megalkotói úgy látták, hogy Csehszlovákia a Harmadik Birodalom nyomására és belső feszültségei következtében hamarosan szétesik. Amikor ez a forogatókönyv valóra vált, a lengyel kormány tervbe vette, hogy megmenti a széthullott állam keleti felét, vagyis Szlovákiát és Kárpátalját – az előbbi független államként, az utóbbit Magyarország részeként. Nem került sor az albán együttműködésre sem, hiszen ez az ország nem rendelkezett nagyobb stratégiai értékkel, ráadásul az olasz terjeszkedés célpontjának számított, Varsó pedig akkor még baráti országnak tekintette Olaszországot. Az *Intermarium* térsége így – Szlovákiával együtt – tizenegy államra korlátozódott, melyeknek összterülete 1495 négyzetkilométert tett ki, lakóinak száma pedig elérte a 101 milliót.

³ KORNAT, Marek: The Polish Idea of 'The Third Europe' (1937–1938): A Realistic Concept or an Ex-Post Vision?, *Acta Poloniae Historica* (2011), 103, 101–126. p.

A térség gazdasági lehetőségei első pillantásra szerénynek tűntek. Sokszor azonban elfelejtjük, hogy szinte az összes szóban forgó ország ipara és szolgáltatási szektora ugrásszerűen fejlődni kezdett az első világháború után. A körülmények kedveztek az iparosodás gyorsulásának – elegendő volt az élelem, a ló, a sokféle ásványkincs és nyersanyag, mint a kőszén és barnaszén, a kőolaj, a földgáz, a cink és az ólom, a réz és a bauxit, a magnézit, a króm, a molibdén, az antimon, a mangán, a káliumsók, a foszforitok, a paraffin, a kén, a fa, a len, a kender, a gyapjú és a bőr. Rendelkezésre álltak a munkaerő eddig ki nem használt tartalékai, egyre több lett a műszakilag képzett és szervezéssel foglalkozó szakember. A közép-európai országok közös jellemzője volt, hogy teljesen függetlenek maradtak a Szovjetuniótól, de Németországgal szemben már csak részben sikerült megőrizniük a függetlenségüket.

Mivel az egyes országok politikai elitje nem tudatosította magában, hogy közös biztonságuk és legfontosabb érdekeik védelmét szolgáló szolidaritásuk oszthatatlan kell hogy maradjon, szabaddá vált az út az egész térség gyors leigázása, illetve uralása felé. Először rövid időre Németország – és kisebb mértékben a Szovjetunió –, 1944-től pedig hosszú távon kizárólag a Szovjetunió fennhatósága alá került Közép-Európa. A meg- és felosztottság határának arrébb tolása a világtörténelem legvéresebb hekatombájával járt együtt, a több évtizedes kommunista diktatúra elől pedig csak Görögország, Ausztria és Finnország menekült meg.

Az *Intermarium* eszméje a térség stabilizációjának leghatékonyabb eszköze lett volna, ám a második világháború előtt a keletközép-európai régió országainak együttműködése (*Intermarium*), amely védőbástya tudott volna lenni a Kelet és Nyugat felől fenyegető veszélyekkel szemben, nem talált kellő megértésre, ezért a térség országait a legfontosabb pillanatban ki lehetett játszani egymással szemben, amelynek eredményeképpen sorban áldozatul esetek a Német Birodalomnak (később pedig a Szovjetunióknak). Grúzia, Szmolenszk, Krim, Donbasz mutatja, hogy a térség országainak megkülönböztetett együttműködése (*Trimarium*) ma is szükségszerűség a NATO-hoz való tartozás mellett is. Az együttműködés szükségszerűségét ismerte fel Lech Kaczyński, s ezt értik Lengyelországon és Magyarországon azok, akik a függetlenség pártján állnak. Fontos, hogy ezt (tudniillik az együttműködés szükségszerűségét) értsék meg mindenekelőtt azok, akik még haboznak és ingadoznak, s akiknek a száma egyetlen közép-európai országban sem csekély. Arról van szó, hogy olyan politikusok, mint Orbán Viktor és Jarosław Kaczyński, akik a saját országuk biztonságáról nagy távlatokban gondolkodnak és felismerik a veszélyeket, az egész régióban megértésre találjanak.

Országainkban ugyanazok a dezinformációs csatornák működnek – egy hibrid háború részeként. Tudatos politika folyik, amelynek az a célja, hogy a

lengyelek ellentétben álljanak az ukránokkal és a litvánokkal, a litvánok az ukránokkal, a magyarok a románokkal, a csehek a szlovákokkal stb. Hogy mindenki ellentétben álljon mindenkivel. Persze ez nem új politika, de mindent meg kell tennünk azért, hogy ne legyen ismét hatékony. Vannak külső erők – mind Keleten, mind Nyugaton –, amelyeknek érdekében áll, hogy örökké egymást utálva főjünk a mi kis közép-európai levünkben. Ellen kell állnunk nekik.

Lengyelország a mostani kormány idején azért is támogatja annyira a Tengerköz – vagy ahogy ma mondjuk, a Három Tenger – politikáját, hogy újra összekapcsolja egymással a közép-európai államokat, hogy az európai politika és a világpolitika fontos szereplőjévé válhassanak, hogy ki ne essenek a transz-atlanti pályáról csupán azért, mert nincs irántuk érdeklődés, mert nincs egyértelmű közép-európai politika. Ki kell használnunk azt is, hogy az Amerikai Egyesült Államokat különösen érdekli a Három Tenger gondolata, és szívesen támogatná azt.

Lengyelország a térség természetes vezetője lehet. Ne beszéljék be nekünk, hogy nincs szükség ilyen vezetőre – vezető nélkül minden szervezet szétesik. Ne beszéljék be nekünk azt se, hogy Lengyelország a vezető szerepéhez jutva hirtelen despotikus módon kezdi majd irányítani az egész csoportot. Lengyelország elég nagy és erős ahhoz, hogy vezető legyen, ehhez elég gazdag a történelme és a hagyományai, ugyanakkor Lengyelország túl kicsi ahhoz, hogy hegemonná váljon, még akkor is, ha országunkban valamikor megjelenének ilyen koncepciók – bár egyelőre szó sincs ilyesmiről.

Ha erős államot akarunk építeni úgy, hogy közben ne ártsunk másoknak, akkor mindenképpen az értékekre kell alapoznunk. Ma sokat hallunk az ún. európai értékekről, de eddig senki sem fogalmazta meg konkrétan, mik ezek. Maradnak tehát a pótolhatatlan és bevált keresztény értékek. Ezek nem létezhetnek önmagukban, társadalmi leképeződés nélkül. Ezt a nézetet vallotta Karol Wojtyła, a későbbi II. János Pál pápa, amikor azt mondta, hogy Lengyelország nem érthető meg a Kereszt nélkül. Kérdezzünk rá tehát, vajon Magyarország megérthető-e a Kereszt nélkül? Szerintem ez költői kérdés.

Nem arról van szó, hogy cinikus erő formájában, különböző érdekek játéka alapozva építsük a Három Tengert. Erős szervezetről beszélünk, amelynek kell egészséges erkölcsi tartással is rendelkeznie. Erkölcsi nagyhatalomnak kell ugyanis összetartó erővel rendelkeznie, ez pedig nem lehet más, mint a keresztény értékek összekötő ereje, felekezeti megosztás nélkül.

Évszázadok óta két alapvető politikai koncepció létezik. Az egyik Arisztotelésztől, illetve Aquinói Szent Tamástól származik. Tiszteletben tartja az alapvető értékeket, elsősorban a jót és az igazat, értő gondoskodással fordul a közjó felé. E koncepció szerint a politikai tevékenység alapvető céljának a közjó kell hogy legyen. A másik Niccolò Machiavellitől származik, és ma ez hódított teret. Eszerint a politika a hatalmi harc művészete, a hatalom meg-

szerzése után pedig már csak arra kell ügyelni, hogy meg is tartsuk a hatalmat – az erkölcsi elveknek pedig nincs nagy jelentőségük.

Mégis az értékek és nem a kormányzás technikája dönt arról, hogy totalitárius rendszerről vagy demokráciáról, szabadságról vagy az ember rabbá tételéről van-e szó. Hadd idézzem még egyszer Szent II. János Pál szavait, ezúttal egy híres szállóigéjét: „A demokrácia értékek nélkül nyílt vagy rejtett totalitarizmussá válik.” Előfordulhat ugyanis, hogy valami, ami kívülről szabad vagy nyílt államrendszernek tűnik, valójában rejtett totalitárius rendszer. A szabadság kizárólag az emberi méltóság követelménye alapján valósítható meg. Az emberi méltóság pedig a keresztény emberfogalom része. A politikusok feladata az is, hogy megvalósítsák ezt az emberi méltóságból fakadó valódi szabadságot.

Lehetséges, hogy egy olyan ún. *új Európa* alakulásának lehetünk tanúi, amelyet már totalitárius államnak nevezhetünk, s amely Európai Egyesült Államoknak akarja nevezni magát. Ez a név hasonlít az Amerikai Egyesült Államokéhoz, de a nevét leszámítva ennek az alapjában véve kozmopolita és nemzetellenes koncepciónak semmi köze az Amerikai Egyesült Államokhoz. E koncepció szerint azok az országok, amelyek annyit adtak Európának – mint Magyarország vagy Lengyelország –, szegényes provinciává válnak véleménynyilvánítási szabadság nélkül, amelynek az a feladata – s nem több –, hogy munkaerőt szolgáltatson és felvevő piac legyen. Az, amit európai közösségnek nevezünk, ebben az értelemben totalitárius jelleget ölt. Már a jó és a rossz klasszikus fogalma sem létezik, nincs már igazság, csak posztigazság, a lelkiismeret nevetséges és régimódi, magas szintű hivatalnokok gyülekezete igyekszik ránk erőltetni valamit, amit modern erkölcsiségnek neveznek, ezek a hivatalnokok állapítják meg nemcsak az élet, hanem a nemi élet új normáit is. Gyakorlatilag egy kis csoport akar dönteni minderről, amelynek nagyon alacsony az erkölcsi tartása, és még alacsonyabb a szellemi kapacitása. Ez is veszély, erkölcsi és szellemi veszély, amely egy csöppet sem kisebb fenyegetettséget jelent, mint a katonai és a gazdasági fenyegetettség.

Egyetlen állam nem állhat ellen egymaga ennek az összes veszélynek, összefogásra, közös akaratra van szükség, amelyet most kezdtünk el építeni. A Három Tenger (*Trimarium*) összefogást.

